

TÜRKİYE'DE İSTİHDAM, İŞSİZLİK ve İSTİHDAM POLİTİKALARINDA YERELLEŞME: İİMEK'E DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME*

Mehmet Muharrem Kasapoğlu¹ - Sedat Murat²

¹ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0346-8998

²ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9062-4121

Öz

Dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik, siyasi, sosyal kriz ve istikrarsızlıklar karşısında çözüm olarak geliştirilen sosyal politikaların yerel sorunları, ihtiyaçları ve muhatapları merkeze alması önem arz etmektedir. Özellikle bölgesel farklılıklar ve eşitsizlikler dikkate alındığında yerel politikaların ve yerel otoritelerin etkisi tüm araştırmalarda olumlu olarak vurgulanmaktadır. Sosyal politikaların merkezinde yer alan istihdam ve işsizlik politikalarının başarısı da, yerel düzeyde etkin bir mücadeleye bağlıdır. Bu anlamda Türkiye bölgesel işsizlikle mücadelede 2008 yılında 5763 sayılı Yasa ile İŞKUR Kanunu'nun 13. maddesinde yapılan bir değişiklik, birinci görevi "ilin mesleki eğitim ve istihdam politikasını oluşturmak" olan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarını (İİMEK) oluşturmuştur. Bu çalışmada İİMEK'in yapısı, işleyişi, etkinliği, istihdama katkısı ve yetersizliklerinin yüzeysel bir şekilde ortaya konulması ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin sunulması hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda İİMEK'lerin genel itibarıyla yapısal birtakım sorunlar ile karşı karşıya olduğu ancak buna rağmen istihdam imkânlarının geliştirilmesindeki etkilerinin bu olumsuzlukları ekarte ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İstihdam, Sosyal Politika, Yerelleşme, İİMEK

* YEREL İSTİHDAM POLİTİKASI MODELİ OLARAK İL İSTİHDAM VE MESLEKİ EĞİTİM KURULU, isimli doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Doktora Öğr. İstanbul Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/Türkiye

E-posta: mocal@mehmetakif.edu.tr Sorumlu yazar.

² Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul/Türkiye.

E-posta: murats@istanbul.edu.tr

EMPLOYMENT, UNEMPLOYMENT AND DECENTRALIZATION OF EMPLOYMENT POLICIES: A BRIEF EVALUATION OF İİMEK’S

Mehmet Muharrem Kasapoğlu – Sedat Murat

ABSTRACT

It is important that the social policies developed as a solution to the economic, political, social crisis and instability that occur on the world scale focus on the local problems, needs and addresses. The impact of local policies and local authorities, especially when considering regional differences and inequalities, is positively emphasized in all research. The success of employment and unemployment policies, which are at the center of social policies, also depends on an effective struggle at the local level. In this sense, Provincial Employment and Vocational Training Boards (İİMEK) were created with the Act no 5763 in 2008 with an amendment made in Article 13, aiming to combat as the first task of provinces to create training and employment policies within the framework of combating regional unemployment. In this study, it is aimed to present the structure, functioning, efficiency, employment contribution and inadequacies of İİMEK and proposing solutions for them. As a result of the study, it has been seen that İİMEK are faced with some structural problems in general but the effects of improving employment opportunities have exacerbated these negativities.

Keywords: Unemployment, Employment, Social Policy, Localization, İİMEK

GİRİŞ

İstihdam, “üretim faktörleri olan emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynakların optimal kullanılarak üretim sürecine katılmasını” anlamına gelmektedir. Bu ifade de görüldüğü üzere istihdam kavramının kapsamı oldukça geniştir. Sözlük anlamıyla, “hizmete alma, hizmette kullanma anlamına gelen istihdam”, en basit şekliyle, “insanların çalıştırılmaları, işe kabul edilmeleri” olarak tanımlanabilir (Yaman, 1977, s,48). “Bu bağlamda istihdam, girişimcilerin insan gereksinimlerini karşılamak üzere, mal ve hizmet üretme çabası içinde, diğer üretim faktörlerini olduğu gibi emeği de üretken bir faktör olarak üretim sürecinde kullanması, buna karşılık emeğe yaratılan değerden pay vermesiyle ifadesini bulmaktadır” (Işığışık, 2014, s,30). Başka bir tanımlama yapmak gerekirse, “her bir üretim faktörünün, ayrı ayrı optimal kullanılarak üretim sürecine katılmasından bahsedilebilir” (Bekiroğlu, 2010, s,5). Bu tanımdan hareketle, istihdam kavramını ne tür bir niyetle kullandığımız önem arz etmektedir. Dar anlamla emeğin optimal seviyede üretim sürecine katılmasını istihdam olarak değerlendirmek mümkündür (http://www.ekodialog.com/isletme_ekonomisi/temel_kavramlar.html, e.t., 01.03.2010).

Çalışma ekonomisi bağlamında yapılacak bir istihdam tanımlaması birey özelinde olmaktadır. Buna göre istihdam, belirli bir dönemde işi olanlar yani işe sahip olanlar olarak tanımlanabilir. Bu tanımlamaya göre istihdam, “maaş ve ücret ile çalışanlar” ve “bağımsız çalışanlar” olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır (Törüner-Lordoğlu, 1991, s,25).

Çalışma gücü ve isteği olan kişilerin belirli bir ücret mukabilinde hizmetlerinden yararlanılması olarak yapılacak bir tanım, bir ülkenin nüfusu ile istihdam arasındaki ilişkinin yakınlığından ortaya çıkmaktadır. Nüfusun yaş, cinsiyet, göç gibi demografik özellikleri istihdam üzerinde etkilidir (Ülgen, 2007, s,256). Ayrıca ülkenin kalkınmışlık seviyesi, doğal kaynakları ile ekonomik istikrarı diğer önemli etkenlerdendir (Savaşır, 1999, s,81).

Bu noktada istihdamın türleri olan tam, eksik ve aşırı istihdamın da tanımlarının yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Makro açıdan bakıldığında istihdam; bir iktisadi yapının belirli bir periyot içerisinde bütün üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci) mevcut teknolojik seviyeye göre hangi oranda kullanıldığıdır” (Köklü, 1987, s,67). Bu anlamda tam istihdam, bir iktisadi yapıda mevcut tüm emeğin, sermayenin, doğal kaynakların ve girişimcilerin üretim sürecine iştirak etmesi, emeğin tamamından faydalanılması anlamına gelmektedir (Unay, 1996, s,203).

Eksik istihdam, bir ekonomide tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinde değerlendirilememesidir. Daha dar anlamda, emek unsurunun bir iktisadi yapıda belirli bir dönem boyunca bütünüyle üretim sürecine katılmaması

hâlidir. İş gücünün istihdam hacminden fazla olduğu durum olarak da ifade edilirken; eksik istihdam, makro seviyede toplam iş gücü talebinin toplam iş gücü arzından fazla olmasıdır (Bekiroğlu, 2010, s,24).

TÜİK tarafından 2009 yılından itibaren eksik istihdam konusunda kavram değişikliğine gidilerek, “zamana bağlı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam” kavramları ortaya çıkmıştır. Zamana bağlı eksik istihdam, referans haftasında istihdamda olan, asıl işi içinde toplam 40 saatten daha az olup, daha fazla çalışmak isteyen ve gerekli imkânı bulduğunda daha fazla çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir. Yetersiz istihdam, zamana bağlı eksik istihdam kapsamında yer almamak şartıyla, referans haftası içerisinde istihdam edilen, son 4 hafta içinde var olan işini değiştirmek için veya ek iş elde etmek üzere bir iş aramış, böyle bir iş bulduğunda ise 2 hafta içinde çalışmaya başlayabilecek durumdaki kişilerdir (http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/-Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html, e.t., 12.05.2016).

Tablo 1. Eksik İstihdam/Yetersiz İstihdam/Zamana Bağlı İstihdam (Bin) (15+ Yaş)

Yıllar	Yetersiz İstihdam	Zamana Bağlı Eksik İstihdam
2009	407	673
2010	412	754
2011	391	617
2012	349	494
2013	460	567
2014	538	608
2015	534	477
2016	560	462

Kaynak: TÜİK, “İşgücü İstatistikleri”, (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 05.08.2017. verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, 2009 yılında yetersiz istihdamda olanların sayısı 407 bin kişi iken 2016 yılında bu sayı artarak 560 bin kişi olmuştur. 2009 yılında zamana bağlı eksik istihdamda olanların sayısı 673 bin kişi iken 2016 yılında bu sayı azalarak 462 bin kişi olmuştur. Bu noktada eksik istihdam sayısındaki azalma Türk iş gücü piyasasının emek arzı ve talebi açısından dengeye yaklaştığının göstergesi olabilecektir.

Aşırı istihdam, eksik istihdam koşullarının tam tersi olarak bir ekonomideki iş gücünün bütünüyle faaliyette bulunduğu hâlde, daha fazla iş gücüne yine de talep oluşması durumu olarak özetlenebilecektir (Eyüboğlu, 2003, s,12).

Devletlerin günümüzdeki en asli görevlerinden bir tanesi vatandaşlarını işsizliğin olumsuzluklarından korumaktır. Bu noktada siyasi otorite istihdam olanağını oluşturmakla yükümlü tutulmuştur. Bu sebeple istihdam politika-

larından önce devletlerin izlediği politikaların sebebi olan işsizliğin ve günümüzde ulusal ve uluslararası anlamda işsizliğin boyutlarını incelemenin faydalı olacağı düşünölmektedir.

Bir ölkede çalışma gücüne sahip durumda olan ve çalışma arzusu taşıyan bireylerin bir bölümünün iş sahibi olmamasına işsizlik, bu durumdaki kişilere de işsiz adı verilmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere işsizlik, çalışma gücüne haiz durumda olan kişilerden bir kısmının çalışmamayı seçmelerinden ve buna bağlı olarak da iradi olarak işsiz olmalarından müteşekkil bir vaziyet değildir. Bunun tam aksine işsizlik, çalışma gücüne haiz olanlardan bir bölümünün çalışmayı arzulamalarına rağmen iş bulamamalarından ve buna bağlı olarak da irade dışı bir biçimde işsiz olmalarından kaynaklı bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifade ile işsizlik kavramı hem iradi işsizliği hem iradi olmayan işsizliği değil, sadece iradi olmayan işsizliği işaret etmektedir (Ünsal, 2003, s,12). Teknik anlamda işsizliği ifade etmek gerekirse; “çalışma arzusunda ve gücünde olan ve cari ücretten çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamayan iş gücünün varlığı şeklinde tanımlamak mümkündür” (Yıldırım-Karaman, 2001, s,308). İşsizlik oranı ise bir ekonomideki işsiz kabul edilen kişilerin sayısının, iş gücünün toplam miktarına bölünmesi ile elde edilmektedir (Reynolds, 1974, s,125).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tanımladığı üzere; belirli bir gün ya da hafta boyunca, belirli bir yaş grubunun üzerinde bulunan ve aőađdaki kategorilere dahil olanlar işsiz kabul edilmektedirler (Ersel, 1999, s,150):

- İş sözleşmesi sona erdiğinden ya da geçici olarak durdurulduğundan dolayı istihdama elverişli konumda bulunan, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,
- Daha önce hiç istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu bakımından bağımlı olmayan veya emekli edilmiş ancak belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Gelecek bir tarih için yeni bir işe başlamak üzere anlaşma yapmış olup da hâlen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya müsait olanlar,
- Geçici - belirsiz bir süreyle ve bedelsiz tenkisata tabi olan kişiler.

İşsizlik, özellikle çalışabilecek yaşta olan bireyleri ve sonuçları itibarıyla da tüm insanları etkilemesi, tanımını hem zorlaştırmakta hem de birçok bilim insanı tarafından farklı tanımların yapılmasına neden olmaktadır.

Ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlıklar ve savaş durumlarında doğrudan etkilenen emek, sermaye ve finans piyasaları olmaktadır. Bunlardan en di-

rekt etkilenen grup ise bağımlı olarak çalışanlar olmaktadır. Zira kriz ve istikrarsızlık durumlarında gösterilen reflekslere bakıldığında artan maliyetler ve kayıpların telafisi için işletmelerin yatırımlarını durdurarak, büyüme hedeflerini revize ettikleri ve daha çok küçülmeye gittikleri, özellikle bir maliyet unsuru olarak görülen çalışan sayısını da düşürdükleri görülmektedir. Bu noktada yaşanan kriz ve istikrarsızlıkların etkileri işsizlik oranlarının artışı veya azalması durumunda izlenebilmektedir. Örneğin 2008 küresel finans krizi tüm ülkelerde işsizlik oranlarının yükselmesine sebep olmuştur.

Dünya genelinde OECD ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin emek piyasalarının güçlü yapısı dikkate alındığında, 2008 yılında Amerika’da finansal bir kriz olarak başlayan ve dünya ülkelerinin emek piyasalarında reel bir krize dönüşen 2008 yılı küresel krizinin işsizlik üzerinde günümüzde halen birçok ülkeyi etkilemeye devam ettiği görülmektedir.

OECD verilerine göre, krizin ev sahibi ülkesi Amerika Birleşik Devletleri’nde 2008 yılında %5,8 olan işsizlik oranı, 2009 yılında %9,4’e yükselmiş, 2013 yılından sonra azalma göstererek 2016 yılı itibarıyla %4,9 olarak gerçekleşmiştir(https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEX-AGE_I_R,e.t., 07.06.2018).

2008 yılı krizi sonrası 2010 Lizbon hedeflerini güncelleyerek 2020 hedeflerini belirleyen ve krizin etkilerini aşamalı olarak yok etmeye çalışan Avrupa Birliği üyesi ülkelerin işsizlik verilerine bakıldığında, AB’ye üye 28 ülkede 2008 yılında %7,1 olan işsizliğin, 2009 yılında %9’a, 2013 yılında %11’e ulaştığı ve günümüzde 2016 yılı itibarıyla %8,7’ye düştüğü görülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerini başarılı ve başarısız ülkeler olarak ikiye ayırmak hatta başarısız ülkelerin içerisinde tam kadro yer alan Güney Avrupa bölgesi ülkeleri ayrıca ele almak gerekmektedir(https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R,e.t., 07.06.2018).

AB genelinde 2016 yılı işsizlik oranlarına bakıldığında toplam işsizlik oranının en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla; %23,7 ile Yunanistan, %19,7 ile İspanya, %13,3 ile Hırvatistan, %13,2 ile GKRY, %11,9 ile İtalya, %11,5 ile Portekiz’dir. Sırasıyla en düşük işsizlik oranına sahip AB ülkeleri; %4,0 ile Çek Cumhuriyeti, %4,2 ile Almanya, %4,9 ile İngiltere, %5,1 ile Macaristan, %6,1 ile Avusturya, %6,1 ile Hollanda, %6,3 ile Lüksemburg olarak görülmektedir(https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R,e.t., 07.06.2018).

Bir AB adayı olarak Türkiye’de ise 2016 yılı itibarıyla %11,1’lik bir işsizlik oranı gerçekleşmiştir. Avrupa’nın en yüksek işsizlik oranına sahip olan Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya AB ortalamasını da yükselten ülkelerdir(https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R,e.t., 07.06.2018).

Dünyanın diğer ekonomik güçlerinden Asya ülkelerinin önde gelen ekonomileri Çin, Japonya ve Güney Kore'de 2008 yılında yaşanan küresel krizin işsizlik üzerinde ciddi bir etki göstermediği, düşük işsizlik oranlarını korudukları görölmektedir. 2016 yılı itibarıyla işsizlik oranı Çin'de %4, Japonya'da %3,3, G. Kore'de %3,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun istisnası olarak Hindistan ise %4,3'lük işsizlik oranınının 2009 yılında %9,4 seviyesine ulaşmasını engelleyememiş ancak 2016 yılı itibarıyla %5 seviyelerine düşürmeyi başarmıştır. Krizin komşu ülkesi Kanada'da ise işsizlik 2008 yılında %6,2 iken 2009 yılında %8,4'e yükselmiş, 2016 yılında ise %7,1 olarak gerçekleşmiştir (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEX-AGE_I_R, e.t., 07.06.2018).

OECD ülkeleri ortalamasına bakıldığında işsizlik 2008 yılında %6 iken, 2009 yılında %8,7'ye yükselmiş ve 2016 yılına kadar azalarak %6,4'e tekrar gerilemiştir. Enerji ekonomisinin dünya devi Rusya da bu krizden nasibini almıştır. 2008 yılında %6,5 olan işsizlik oranı 2009 yılında %9'a ulaşırken, yapılan yatırımlar ve gerçekleştirilen politikalar sonucunda 2016 yılında %5,8 seviyesine gerilemiştir (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R, e.t., 07.06.2018).

Türkiye'de işsizliğin yapısal özellikleri ulusal ve yerel düzeyde, bölgesel gelişmişlik farklılığı, iç ve dış göç hareketlilikleri, iş gücünün önemli kaynaklarını oluşturan yetişkin ve genç iş gücünü oluşturan nüfusun sayısı, terör vb. bölgesel sorunlar, mevsimlik işler, sanayi ve emek yoğun ağırlıklı üretimin belli merkezlerde toplanmış olması, ücret seviyesi, açık iş oranları, eğitim ve mesleki eğitim politikaları gibi bir dizi etken sebebiyle kendine has bir niteliktedir.

Türkiye, 2001 ulusal ve 2008 küresel kriz karşısında gerek finans piyasaları gerekse emek piyasası bakımından olumsuz etkilenmiştir. Tablo 2'de görüleceği üzere, özellikle 2008 krizinin etkileri işsizlik üzerinden 2009 yılından itibaren kendisini göstermiştir. Yapısal sorunların üzerine gelen bu krizler işsizlik oranlarını tek hanede tutma mücadelesini olumsuz yönde etkilemiştir. 2000 yılında %49,9 olan iş gücüne katılma oranı, 2009 yılında %47,9'a gerilemiş, 2016 yılında ise %52 seviyesine yükselmiştir. İstihdam oranı, 2000 yılında %46,7 seviyesinden 2009 yılında %41,2'ye hızlı bir şekilde azalmışken, 2010 yılından 2016 yılına toparlanma göstererek 2016 yılında %46,3'e yükselmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de İş Gücü Yapısının Genel Görünümü (15+ Yaş), (Bin Kişi - %), (2000-2016)

15 + Yaş	Kurumsal Olmayan (Aktif) Nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücü Dahil Olmayanlar	İşgücüne Katılma Oranı %	İşsizlik Oranı %	Tarım Dışı İşsizlik Oranı%	İstihdam Oranı %
2000	46 211	23 078	21 581	1 497	23 133	49,9	6,5	9,3	46,7
2001	47 158	23 491	21 524	1 967	23 667	49,8	8,4	12,4	45,6
2002	48 041	23 818	21 354	2 464	24 223	49,6	10,3	14,5	44,4
2003	48 912	23 640	21 147	2 493	25 272	48,3	10,5	13,8	43,2
2004	47 544	22 016	19 632	2 385	25 527	46,3	10,8	14,2	41,3
2005	48 359	22 455	20 067	2 388	25 905	46,4	10,6	13,5	41,5
2006	49 174	22 751	20 423	2 328	26 423	46,3	10,2	12,7	41,5
2007	49 994	23 114	20 738	2 376	26 879	46,2	10,3	12,6	41,5
2008	50 772	23 805	21 194	2 611	26 967	46,9	11,0	13,6	41,7
2009	51 686	24 748	21 277	3 471	26 938	47,9	14,0	17,4	41,2
2010	52 541	25 641	22 594	3 046	26 901	48,8	11,9	14,8	43,0
2011	53 593	26 725	24 110	2 615	26 867	48,2	10,2	12,4	43,2
2012	54 724	27 339	24 821	2 518	27 385	50,0	9,2	11,5	45,4
2013	55 608	28 271	25 524	2 747	27 337	50,8	9,7	12,0	45,9
2014	56 986	28 786	25 933	2 853	28 200	50,5	9,9	12,0	45,5
2015	57 854	29 678	26 621	3 057	28 176	51,3	10,3	12,4	46
2016	58 720	30 535	27 205	3 330	28 185	52,0	10,9	13	46,3

Kaynak: TÜİK, “İşgücü İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 , e.t, 05.08.2017- Kocakaya, 2015:158

2000 yılında %6,5 seviyesinde olan işsizlik oranı 2009 yılında %14 seviyesine ulaşmış, 2014 yılında azalarak %9,9 seviyesine gerilemiş, ancak 2016 yılı itibarıyla tekrar çift hanelere çıkarak %10,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranlarındaki bu azalma eğilimi aktif iş gücü piyasası politikalarının etkinliğine işaret etmesi bakımından önemli iken, 2014 yılından sonra tekrar çift hanelere ulaşması bölgesel siyasi sorunların ve uluslararası krizlerin etkileri ile açıklanabilir. Tarım dışı olarak işsizlik oranlarına bakıldığında, 2000 yılı %9,3 seviyesinden 2009 yılına gelindiğinde %17,4 seviyesine yükselmiş, 2016 yılı itibarıyla ise bu oran azalma eğilimi ile %13 seviyesine gerilemiştir.

2015 ve 2016 yıllarının detaylı olarak veren Tablo 3’e bakıldığında, 2015 yılında 57.854 olan aktif nüfusun 58.720 bin kişiye yükseldiği, iş gücünün 30.535 bin kişi olduğu, bunlardan da 27.205 bin kişinin istihdam edildiği 3.330 bin kişinin ise işsiz kaldığı görülmektedir. İş gücüne dâhil olmayan nüfus ise çok az bir artışla 28.185 bin kişi olarak gerçekleşmişken yine iş gücüne dâhil olmayanların 20.052 bin kişi ile yaklaşık 2/3’sini kadınların oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 3. Türkiye İş Gücü Yapısının Cinsiyete Göre Genel Görünümü (Bin Kişi - %), (2015-2016)

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
15 ve daha yukarı yaşta kişiler	(Bin)					
Nüfus	57 854	58 720	28 573	29 031	29 281	29 689
İşgücü	29 678	30 535	20 453	20 899	9 225	9 637
İstihdam	26 621	27 205	18 562	18 893	8 058	8 312
Tarım	5 483	5 305	2 956	2 920	2 527	2 384
Sanayi	5 332	5 296	4 101	4 058	1 231	1 239
İnşaat	1 914	1 987	1 843	1 904	71	83
Hizmet	13 891	14 617	9 662	10 011	4 230	4 606
İşsiz	3 057	3 330	1 891	2 006	1 167	1 324
İşgücüne dahil olmayanlar	28 176	28 185	8 120	8 133	20 056	20 052
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	51,3	52,0	71,6	72,0	31,5	32,5
İstihdam oranı	46,0	46,3	65,0	65,1	27,5	28,0
İşsizlik oranı	10,3	10,9	9,2	9,6	12,6	13,7
Tarım dışı işsizlik oranı	12,4	13,0	10,5	10,9	17,2	18,1
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	56,1	57,0	77,0	77,6	35,0	36,2
İstihdam oranı	50,2	50,6	69,8	70,0	30,5	31,2
İşsizlik oranı	10,5	11,1	9,4	9,8	12,9	14,0
Tarım dışı işsizlik oranı	12,4	13,0	10,5	10,9	17,3	18,2
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	18,5	19,6	16,5	17,4	22,2	23,7
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ⁽¹⁾	24,0	24,0	14,3	14,6	33,8	33,5

Kaynak: TÜİK, "İşgücü İstatistikleri", (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007_05.08.2017. verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Oransal olarak baktığımızda ise, 2015 yılına göre iş gücüne katılma oranı (%52), istihdam oranı (%50,6), işsizlik oranı (%11,1) ve tarım dışı işsizlik oranı (%13) artış göstermiştir. Ayrıca 15-24 yaş arası genç nüfusun işsizlik oranı ise %19,6 olurken, ne eğitimde ne istihdam olan gençlerin oranı 2015 yılı ile aynı kalarak 2016 yılında %24 olmuştur.

Türkiye’de Yerel Boyutuyla İşsizlik

Türkiye’de yerel düzeyde iş gücü, istihdam ve işsizlik verileri 2014 yılından itibaren TÜİK tarafından belirlenen 12 bölgeden oluşan düzey 1 ve 26 bölgeden oluşan düzey 2 sınıflandırmasına göre açıklanmaktadır. Aşağıda ülkenin mevcut iş gücü durumu Düzey 1’e tablolaştırılarak verilmiştir.

Tablo 4’de Türkiye’nin 12 bölgesi için 2008, 2009 ve 2016 yıllarına ait iş gücü, istihdam ve işsizlik verileri gösterilmektedir. Özellikle 2008 krizinin etkilerinin yerel düzeyde gözlemlenebilmesi amacıyla bu tarihler seçilerek, bölgesel işsizlik verileri incelenmek istenmiştir. Bu tabloya göre, işsizliğin sayı ve miktar olarak en çok görüldüğü bölgeler TR1 İstanbul, TRC Güneydoğu Anadolu, TR6 Akdeniz ve TR3 Ege Bölgesi olmaktadır. Bu bölgeler aynı zamanda 15 yaş + nüfus ile iş gücü sayısının en fazla olduğu bölgelerdir. 2016 yılı itibarıyla işsizlik oranının yüksek olduğu bölgeler sıralanırsa TRC Güneydoğu Anadolu (%18,7), TR1 İstanbul (%13,5), TR6 Akdeniz (%11,8), TR4 Doğu Marmara (%9,9), TR5 Batı Anadolu (%9,9) TR3 Ege ve TR5 Orta Anadolu’dur (%10,4). İşsizlik oranının en düşük olduğu yerler ise TR9 Doğu Karadeniz (%4,5) ve TRA Kuzeydoğu Anadolu (%4,9) bölgeleridir.

2008 krizi ve sonrasında yaşanan gelişmeler için Tablo 4’deki veriler referans alındığında, Türkiye genelinde 2008 yılında 2.611 bin kişi olan işsiz sayısının 2009 yılında 3.471 bin kişi, 2016 yılında ise 3.330 bin kişiye yükseldiği görülmektedir. Oran olarak %11’den 2009 yılında %14 seviyelerine ulaşan Türkiye genel işsizliği 2016 yılında %10,9 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılından günümüze 15+ yaş nüfus yaklaşık 8 milyon artarken, iş gücü 7.5 milyon artmış istihdam edilenlerin sayısında gerçekleşen yaklaşık 6 milyonluk artış ise istihdam oranlarını %5 seviyelerinde artırmıştır.

Tablo 4. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması 1.Düzye' e (12 bölge) Göre Türkiye'nin İşgücü Durumu, (Bin Kişi-%), (2008, 2009, 2016)

1.Düzye	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus			İşgücü			İstihdam			İşsiz			İşgücüne dahil olmayan nüfus			İşgücüne katılma oranı (%)			İşsizlik oranı (%)			İstihdam oranı (%)		
	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016
Türkiye	50 772	51 686	58 720	23 805	24 748	30 535	21 194	21 277	27 205	2 611	3 471	3 330	26 967	26 938	28 185	46,9	47,9	52,0	11,0	14,0	10,9	41,7	41,2	46,3
TR1 İş-tanbul	9 499	9 598	11 416	4 416	4 479	6 427	3 923	3 726	5 558	493	753	869	5 083	5 119	4 988	46,5	46,7	56,3	11,2	16,8	13,5	41,3	38,8	48,7
TR2 Batı Mar-mara	2 412	2 455	2 660	1 207	1 255	1 415	1 094	1 120	1 314	114	135	101	1 205	1 200	1 244	50,1	51,1	53,2	9,4	10,8	7,1	45,3	45,6	49,4
TR3 Ege	7 112	7 212	7 906	3 285	3 491	4 272	2 941	2 999	3 876	344	492	396	3 828	3 720	3 634	46,2	48,4	54,0	10,5	14,1	9,3	41,3	41,6	49,0
TR4 Doğu Mar-mara	4 885	5 004	5 755	2 365	2 440	2 978	2 116	2 088	2 683	249	352	295	2 520	2 564	2 776	48,4	48,8	51,8	10,5	14,4	9,9	43,3	41,7	46,6
TR5 Batı Anadolu	4 991	5 032	5 736	2 345	2 384	2 998	2 081	2 088	2 702	264	296	296	2 646	2 648	2 738	47,0	47,4	52,3	11,2	12,4	9,9	41,7	41,5	47,1
TR6 Ak-deniz	6 258	6 408	7 364	3 097	3 288	3 745	2 667	2 711	3 302	431	576	443	3 160	3 120	3 619	49,5	51,3	50,9	13,9	17,5	11,8	42,6	42,3	44,8
TR7 Orta Anadolu	2 682	2 722	2 863	1 045	1 144	1 453	931	985	1 301	114	159	151	1 637	1 578	1 410	39,0	42,0	50,8	10,9	13,9	10,4	34,7	36,2	45,5
TR8 Batı Karade-niz	3 301	3 315	3 414	1 805	1 816	1 807	1 676	1 681	1 668	129	134	138	1 497	1 499	1 608	54,7	54,8	52,9	7,2	7,4	7,7	50,8	50,7	48,9
TR9 Doğu Karade-niz	1 859	1 885	2 001	1 137	1 144	1 089	1 071	1 075	1 040	66	69	49	723	742	911	61,1	60,7	54,4	5,8	6,0	4,5	57,6	57,0	52,0
TRA Ku-zeydoğu Anadolu	1 360	1 378	1 533	702	712	772	660	652	734	42	61	38	658	666	761	51,6	51,7	50,4	5,9	8,5	4,9	48,6	47,3	47,9
TRB Or-tadoğu Anadolu	2 229	2 248	2 623	908	988	1 197	777	823	1 089	131	164	108	1 321	1 261	1 426	40,7	43,9	45,6	14,4	16,6	9,0	34,9	36,6	41,5
TRC Gü-neydoğu Anadolu	4 183	4 428	5 450	1 493	1 608	2 381	1 257	1 329	1 937	236	279	444	2 690	2 820	3 069	35,7	36,3	43,7	15,8	17,4	18,7	30,1	30,0	35,5

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, e.t., 05.08.2017.

Bölgesel düzeyde 12 ayrımda incelendiği gibi TÜİK tarafından illerin 26 bölgeye ayrılması suretiyle oluşturulan Düzey 2 verileri Tablo 5’de gösterilmektedir. Bu veriler dikkate alındığında 26 bölge içerisinde 2016 yılı itibarıyla Türkiye’nin %10,9’luk işsizlik oranının üzerinde en yüksek işsizlik oranına sahip bölge ve iller şöyledir:

1. TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	%28,3
2. TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	%17,2
3. TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	%14,4
4. TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	%14,3
5. TR31 (İzmir)	%14
6. TR10 (İstanbul)	%13,5
7. TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	%13,4
8. TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	%11,5
9. TR51 (Ankara)	%11,4

26 bölge içerisinde 2016 yılı itibarıyla Türkiye’nin %10,9’luk işsizlik oranının altında kalan en düşük işsizlik oranına sahip bölge ve iller ise şöyledir:

10. TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	%4,5
11. TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	%4,8
12. TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	%4,9
13. TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	%5
14. TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	%5,8
15. TR52 (Konya, Karaman)	%6,1
16. TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	%6,7
17. TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	%6,7
18. TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	%7,5
19. TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	%7,9
20. TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	%8,4
21. TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	%8,6
22. TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	%8,9
23. TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	%9,2
24. TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	%9,2
25. TR62 (Adana, Mersin)	%10,4
26. TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	%10,7

2008 krizinden 2009 yılında yaşadığı yüksek işsizliğe rağmen 2016 itibarıyla toparlayarak hatta 2008 yılı verilerinden aşağı bir oran ile başarı gösteren iller ise şöyle sıralanabilir:

	2008	2009	2016
1. TR62 (Adana, Mersin)	16,8	22	10,4
2. TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	15,8	18	14,4
3. TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	16,4	17,2	14,3
4. TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	14,5	16,8	8,9
5. TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	14,2	16,4	9,2
6. TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	10,8	15	10,7
7. TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	10,8	14,2	6,7
8. TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	10,3	13,9	9,2
9. TR51 (Ankara)	11,8	13,6	11,4
10. TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	11,4	13,2	8,4
11. TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	11,2	13	7,5
12. TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	8,3	11	4,8
13. TR52 (Konya, Karaman)	10,2	10,1	6,1
14. TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	5,6	9,4	4,9
15. TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	6,7	9,4	5,8
16. TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	7,5	8,5	6,7
17. TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	6,3	7,7	5
18. TR90 (Trb., Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüş.)	5,8	6	4,5

Bölgelere bakıldığında 2016 yılı itibarıyla 11.416 bin kişilik 15+ yaş nüfusa sahip olan TR1 İstanbul bölgesinde, 2008 yılında 493 bin kişi olan işsiz sayısı krizin etkisiyle 2009 yılında 753 bin kişiye ve günümüzde artışını devam ettirerek 2016 yılında 896 bin kişiye ulaşmıştır. Oransal olarak 2008 yılında %11,2'lik bir işsizliğe sahip olan İstanbul krizden en çok etkilenen bölge olarak 2009 yılında %16,8 işsizlik oranını görmüş, bu rakamı 2016 yılında ancak %13,5'e düşürebilmiştir. Bu oranla İstanbul en yüksek işsizlik oranına sahip ikinci bölgedir. Bu veriler istihdam oranlarında yaşanan ciddi artışa rağmen dikkat çekicidir. Zira 2008 yılında %41,3 olan istihdam oranı 2009 yılında %38,8'lere gerilemişken, 2016 yılı itibarıyla %48,7'lik ciddi bir seviyeye ulaşmıştır. Buradaki artışa rağmen işsizliğin azalmasına rağmen tek haneye düşmemesindeki en büyük sebep, büyük bir nüfusa sahip İstanbul'da 15+ nüfusun ve iş gücü sayısının 2008 yılından 2016 yılına kadar yaklaşık 2 milyon artmış olmasıdır. Bu anlamda istihdam oranındaki artış, nüfus artış hızının gerisinde kalmış ve yapılan yatırımların getirdiği ekonomik büyüme artan nüfusa oranlandığında düşük gerçekleşmiş denilebilir.

Tablo 5. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması 2. Düzey'e (26 Bölge) Göre Türkiye'nin İşgücü Durumu, (Bin Kişi-%), (2008, 2009, 2016)

2. Düzey (26 Bölge)	15 ve daha yukarı yaş-taki nüfus			İşgücü			İstihdam			İşsiz			İşgücüne dahil olmayan nüfus			İşgücüne katılma oranı (%)			İşsizlik oranı (%)			İstihdam oranı (%)				
	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009	2016	2008	2009
Türkiye	50 772	51 686	58720	23 805	24 748	30535	21 194	21 277	27205	2 611	3 471	3330	26 967	26 938	28185	46,9	47,9	52,0	11,0	14,0	10,9	41,7	41,2	46,3		
TR10 (İstanbul)	9 499	9 598	11 416	4 416	4 479	6 427	3 923	3 726	5 558	493	753	869	5 083	5 119	4 988	46,5	46,7	56,3	11,2	16,8	13,5	41,3	38,8	48,7		
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	1 151	1 191	1 320	613	643	764	544	559	707	69	83	58	538	548	556	53,2	54,0	57,9	11,2	13,0	7,5	47,3	47,0	53,5		
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	1 261	1 264	1 340	594	612	651	550	560	607	45	52	44	666	652	689	47,1	48,4	48,6	7,5	8,5	6,7	43,6	44,3	45,3		
TR31 (İzmir)	2 937	2 997	3 288	1 327	1 397	1 821	1 171	1 170	1 566	156	227	254	1 610	1 600	1 468	45,2	46,6	55,4	11,8	16,2	14,0	39,9	39,0	47,6		
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	2 012	2 064	2 266	1 005	1 113	1 221	897	955	1 139	108	158	82	1 007	951	1 045	50,0	53,9	53,9	10,8	14,2	6,7	44,6	46,3	50,3		
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	2 164	2 150	2 352	952	982	1 231	873	874	1 171	79	108	60	1 211	1 169	1 121	44,0	45,6	52,3	8,3	11,0	4,8	40,3	40,6	49,8		
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	2 608	2 662	3 033	1 283	1 289	1 520	1 151	1 110	1 380	132	179	139	1 325	1 373	1 513	49,2	48,4	50,1	10,3	13,9	9,2	44,1	41,7	45,5		
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	2 277	2 342	2 722	1 082	1 151	1 459	965	978	1 303	117	173	156	1 195	1 191	1 263	47,5	49,2	53,6	10,8	15,0	10,7	42,4	41,8	47,9		
TR51 (Ankara)	3 407	3 459	4 045	1 533	1 554	2 153	1 352	1 342	1 908	180	212	244	1 875	1 905	1 892	45,0	44,9	53,2	11,8	13,6	11,4	39,7	38,8	47,2		
TR52 (Konya, Karaman)	1 584	1 573	1 691	812	830	845	729	746	793	83	84	52	772	743	845	51,3	52,8	50,0	10,2	10,1	6,1	46,0	47,4	46,9		
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	1 827	1 877	2 254	1 036	1 048	1 277	943	928	1 130	92	120	146	792	829	978	56,7	55,8	56,6	8,9	11,4	11,5	51,6	49,4	50,1		
TR62 (Adana, Mersin)	2 534	2 612	2 917	1 200	1 347	1 459	998	1 050	1 308	202	296	151	1 334	1 265	1 458	47,4	51,6	50,0	16,8	22,0	10,4	39,4	40,2	44,8		
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	1 897	1 919	2 193	862	894	1 009	725	733	863	137	160	146	1 035	1 026	1 184	45,4	46,6	46,0	15,8	18,0	14,4	38,2	38,2	39,4		
TR71 (Kırkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	1 059	1 074	1 110	400	476	584	359	405	506	41	71	78	659	599	526	37,8	44,3	52,6	10,1	14,9	13,4	33,9	37,7	45,6		
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	1 624	1 647	1 753	645	668	869	572	580	795	73	88	73	979	979	884	39,7	40,6	49,6	11,4	13,2	8,4	35,2	35,2	45,4		
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	782	803	780	421	450	401	392	417	367	29	33	35	361	352	379	53,8	56,1	51,4	6,9	7,3	8,6	50,1	52,0	47,0		

TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	554	555	590	295	286	338	276	259	318	20	27	20	258	269	252	53,3	51,5	57,3	6,7	9,4	5,8	49,8	46,7	54,0
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	1966	1958	2044	1089	1080	1067	1008	1005	983	81	74	84	877	878	977	55,4	55,1	52,2	7,4	6,9	7,9	51,3	51,3	48,1
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	1859	1885	2001	1137	1144	1089	1071	1075	1040	66	69	49	723	742	911	61,1	60,7	54,4	5,8	6,0	4,5	57,6	57,0	52,0
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	713	722	759	368	376	376	345	348	357	23	29	19	345	346	383	51,6	52,1	49,5	6,3	7,7	5,0	48,4	48,1	47,0
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	647	656	775	334	336	397	315	304	377	19	32	19	313	321	378	51,6	51,1	51,2	5,6	9,4	4,9	48,8	46,3	48,7
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	1136	1127	1265	483	523	621	413	435	565	70	88	55	652	604	644	42,6	46,4	49,1	14,5	16,8	8,9	36,4	38,6	44,7
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	1093	1121	1358	425	465	576	364	388	523	60	76	53	668	656	782	38,9	41,5	42,4	14,2	16,4	9,2	33,3	34,6	38,5
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	1447	1525	1831	634	641	828	530	531	710	104	110	118	813	884	1003	43,8	42,0	45,2	16,4	17,2	14,3	36,6	34,8	38,7
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	1696	1810	2260	540	622	1021	464	505	846	76	117	175	1157	1187	1238	31,8	34,4	45,2	14,1	18,8	17,2	27,3	27,9	37,4
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	1039	1093	1359	319	345	532	264	293	381	56	52	151	720	748	827	30,7	31,5	39,1	17,4	15,1	28,3	25,4	26,8	28,0

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, e.t., 05.08.2017.

Tablo incelendiğinde hemen hemen her bölgede genç nüfus artarken işsizlikte artmaktadır. Bu durumda genç nüfusa bağlı olarak iş gücü piyasalarına giren veya girmek isteyen bireylerin istihdama baskısı sebep olabilmektedir. Bu durum mevcut işsizlik oranlarının da aşağı çekilmesini güçleştirmektedir.

Günümüzde yaklaşık 5.450 bin kişi 15+ nüfusa sahip bulunan TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi, işsizliğin sayısal olarak en yüksek olduğu ikinci oransal olarak ise en yüksek olduğu birinci bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. 2008 yılında 236 bin kişi olan işsiz sayısı, 2009 yılında 279 bin kişiye yükselirken, özellikle bölgenin kendi koşulları ve sorunlarının etkisiyle bu sayı 2016 yılına artarak gelmiş ve 444 bin kişi olmuştur. Oransal olarak da 2008 yılında %15,8 olan işsizlik 2009 yılında krizle beraber %17,4 olmuşken, 2009 sonrası dşrlemeyerek 2016 yılında %18,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. %18,7 işsizlik oranı Türkiye'deki 12 bölge içerisindeki en yüksek işsizlik oranı olarak karşımıza çıkmaktadır.

işsiz sayısı ve oranında üçüncü sırada yer alan bölge ise TR6 Akdeniz Bölgesi'dir. 2016 yılı itibarıyla 7.364 bin kişi 15+ yaş nüfusu bulunan bölgede, 2008 yılında 431 bin kişi olan işsiz sayısı 2009 yılında 576 bin kişiye krizin etkisiyle yükselmişken, sonrasında azalarak 2016 yılı itibarıyla 443 bin kişiye gerilemiştir. Bu sayı oransal olarak baktığımızda da 2008 yılında %13,9 olup, 2009 yılında % 17,5'e yükselen işsizlik oranı seviyesinden başarılı bir Şekilde 2016 yılında %11,8'e 2008 yılı verisinin de altında olacak Şekilde inildiğini göstermektedir. Bu anlamda krizin etkilerini en kısa sürede bertaraf ederek hızlı bir düşüş yaşanan bölge, Akdeniz Bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

işsizliğin en az grldğu TR9 Doğu Karadeniz Bölgesi 2016 yılı itibarıyla 2 milyonluk 15+ yaş nüfusa sahip olup, krizden en az etkilenmiş bölgelerden birisi olarak %52'lik bir istihdam oranına, 69 bin kişilik işsiz sayısına ve %4,5'luk işsizlik oranına sahiptir.

2016 yılı verilerince yaklaşık 1.5 milyon 15+ yaş nüfusuna sahip TRA Kzeydoğu Anadolu Bölgesi de, %47'lik bir istihdam oranı, 38 bin kişi işsiz sayısı ve %4,9'luk işsizlik oranı ile işsizlikle mücadele de en başarılı örneklerden bir diğeridir.

iştihadam Politikaları ve Türkiye'deki Yerel Uygulamalar

işsizliğin ortaya çıkardığı sonuçlar itibarıyla birey, aile (hane halkı) ve toplum üzerinde ciddi anlamda bir ekonomik maliyeti söz konusudur. Özellikle aktif ve pasif istihdam politika ve programları, işsizlik yardımları, transfer harcamaları, diğer doğrudan ve dolaylı sosyal yardım harcamaları vb. sebebiyle meydana gelen mali yük, kullanılmayan emek arzı ve beraberinde

vergi gelirlerinin azalması işsizliğin toplum üzerindeki temel ekonomik etkileri olarak sıralanabilir (Kurt, 2010, s,358).

İşsizlikle mücadelede noktasında iktisadi politikaları “makroekonomik politikalar” ve “mikro ekonomik politikalar” olarak iki temel başlık altında incelemek mümkündür. Makroekonomik politikaları; “para, maliye ve gelirler politikası” oluştururken, mikroekonomik politikaları da “aktif istihdam politikaları” ve “pasif istihdam politikaları” olarak ayırarak detaylandırmak mümkündür. Makro seviyedeki işsizlik politikalarından olumlu netice alınması, istikrarlı ve yüksek bir iktisadi büyümenin elde edilmesine bağlıdır. Ekonomik istikrarın sağlanması, istikrarlı yüksek büyüme hızının ve ihracata dayalı endüstrileşmenin artabilmesi için önem arz etmektedir. İşsizlikle mücadelede mikro seviyede politikaların başarıya ulaşması ise, işsizliğin güçlü ve zayıf taraflarının doğru biçimde analiz edilerek politika ve uygulamaların değerlendirilmesine bağlıdır.

Makro ekonomik politikalar üç gruba ayrılmıştır. Bunları para, maliye ve gelirler politikasıdır. Bu politikadaki ortak noktalar, ekonomik büyüme, istikrar, adaletli bir gelir dağılımı gibi kazanımlarla tam istihdama ulaşılmıştır.

Mikro ekonomik politikalar ise işsizliğin meydana getirdiği sorunların çözülmesi, istihdamın artırılması ve tam istihdamın sağlanmasına yönelik politikalarlardır. Bu politikalar, gelir desteği ile işsizliğin getirdiği sonuç ve sorunları onarmaya dair tedbir ve uygulamaları içeren pasif politikalar ile işsizlerin kabiliyet ve yeteneklerini geliştirerek dinamik iş piyasası koşullarına uyum sağlamalarına ve iş bulmalarına imkân sağlayan eğitim programlarını içeren aktif politikalarından oluşmaktadır. (metin içi yer değiştirildi)

İstihdam politikaları, bir ekonomide büyümenin sürdürülmesi ve istikrarın sağlanmasıyla iş gücünün arz ve talebinden meydana gelen dengesizliğin sebep olduğu sorunların çözülmesine yönelik uygulamaların planlanmasını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanarak refah seviyesinin yükseltilmesi, gelir dağılımında adaletin ve toplum içerisinde fırsat eşitliğinin sağlanması, üretim faktörlerinin tam anlamda etkin biçimde kullanılması, yoksulluğun ve yoksunluğun sebebi olarak işsizliğin sebep olduğu olumsuzluklarla mücadele etmeyi ve bireylerin insan onuruna yaraşır şekilde hayatlarını sürdürmelerini mümkün kılacak ilke, kural ve usulleri kapsamaktadır (Bulut, 2010, s,8). İşsizlik ve istihdam probleminin çözümü için oluşturulan politikalar, işsizlere gelir desteği yapılarak işsizliğin meydana getirdiği sorunları çözmeye yönelik önlem ve uygulamaları içeren koruyucu nitelikteki pasif politikalar ile işsizlerin yetenek ve kapasitelerini artırmaya yönelik mesleki eğitim programlarını içeren önleyici nitelikteki aktif politikalarından oluşmaktadır (Biçerli, 2004, s,327).

Ülkemizde istihdam politikaları, planlı dönem öncesi ve planlı dönemde uygulanan istihdam politikaları olmak üzere iki dönem hâlinde incelenecektir. Planlı dönem öncesi, kuruluş yılları ve İkinci Dünya Savaşı’nın etkili olduğu, istihdamın, özellikle de ücretli istihdamın sınırlı, iş gücünün büyük kesiminin tarım sektöründe istihdam olunduğu, örgütlenme ve toplu pazarlık haklarının tam kullanılmadığı bir dönemde uygulanan istihdam politikaları olup, bu dönemde ekonomik büyümenin öncelendiği belirtilmelidir. Gelişmiş ülkelerde 19. yüzyılda geçerli olan işsizliğin ve yoksulluğun ekonomik büyüme ile ortadan kalkacağına ilişkin yaklaşımın yansımalarının yaşandığı bir dönem olduğu söylenebilir.

1960 askeri darbesi ile başlayan planlı dönemde ise sık sayılabilecek aralıklarla askeri müdahaleler meydana gelmiş ve bu müdahalelerin ve dünya ekonomisinde yaşanan krizler ile ulusal düzeyli 1994 ve 2001 Anayasa kitapçığı krizi gibi ekonomik durgunluğa yol açan krizlerin etkisiyle siyasal ve ekonomik istikrar sağlanamamıştır. Türkiye, koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmiş, 1990-1998 yılları arasında 8 hükümet görev yapmış ve yapısal ekonomik ve sosyal politikalar hayata geçirilememiştir.

Planlı dönem öncesi istihdam politikaları konusundaki ilk teşebbüsler Cumhuriyet’in ilanından önce atılmaya başlanmıştır. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de, olumsuz ekonomik koşullardan dolayı Cumhuriyet ilan edilmeden yeni hükümetin ekonomi programını belirlemek üzere İktisat Kongresi tertip edilmiştir. Bu Kongrede çiftçiler, iş adamları, sanayiciler ve işçiler temsil edilecek şekilde 1135 kişi davet edilerek geniş bir katılımın sağlanması amaçlanmıştır. Dönemin şartları içerisinde Dünya ve ülke ekonomisi ve sosyal göstergeleri tahlil edilerek alınması zorunlu tedbirler tartışılmıştır. 1923-29 döneminde uygulanan iktisat politikalarını yoğun şekilde etkileyen bu kongrede alınan kararlar olmuş, yeni girişimleri, çalışma hakkı ve özgürlüğünü destekleyen, tekelleşmeyi yasaklayan, iktisadi kalkınmaya destekleyecek ve yasalara aykırı olmamak şartı ile yabancı sermayeye izin veren, piyasaya merkezli anlayışın politikalarını genel olarak kabul eden liberal bir görüş hâkim olmuştur (Yüçetürk, 2014, s,256-257).

Planlı dönem öncesi tarımsal üretimin artırılması ve çiftçilerin haklarının korunması amacıyla aşar vergisi kaldırılmış, 1926 yılında da köylülere çalıştıkları toprakları kendi üzerlerine tapuda alabilme hakkı getirilmiştir. Böylece toprak mülkiyetinin devlete ait olması ilkesinden ilk kez çıkılmıştır. Ağır-lıklı olarak ülkede tarımı geliştirmeye yönelik politikalar uygulanmış, topraksız köylülere toprak verilmiş, çiftçiye geniş krediler sağlanmış ve tarım kredi kooperatifleri kurulmuştur (Bekiroğlu, 2010, s,173).

1932 yılından sonra ise ülkenin ekonomi politikalarında devletçilik anlayışı benimsenmiştir. Bunun esas sebeplerinden bir tanesi 1929 yılında yaşanan buhranın Dünya ölçeğinde genel bir ekonomik krize dönüşmesi ve özel

sermaye birikimini yetersiz kılmasıdır. 1930-39 dönemi “Cumhuriyet’te Devletçilik Dönemi” olarak ifade edilebilir.

Türkiye’de istihdam ve iş gücü fazlasına bir problem olarak bakılması ve işsizliği azaltıcı tedbirler alınması planlı dönemde başlamıştır. Planlı dönem öncesinde, istihdam sorunları ile mücadele etme ve bu mücadelenin devlet politikası hâline getirilmesi ilk defa 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. 1961 Anayasası, istihdam sorunu ile mücadele görevini devlet kurumlarının vazifelerinden birisi olarak nitelendirmiş ve 42. maddesinde “çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet çalışanların insanca yaşamasını ve çalışma hayatının kararlılık içinde geçmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler; işsizliği önleyici tedbirler alır” hükmünü getirmiştir (Gökçen, 1973, s,146).

1960 yılından itibaren yeni anayasa ile birlikte iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmanın hızlanması ve sürdürülebilir hâle gelmesi için uygulanan politikalar arasında uyumun geliştirilmesi, toplumsal ve kültürel dönüşümün eş güdümlü ve zamanlı şekilde gerçekleşmesi ve ekonomiye rasyonel kamu müdahalesinin yapılabilmesi gayesiyle beşer yıllık Kalkınma Planlarının hazırlanması ve uygulanmasına karar verilmiştir.

1962 yılında geçiş programı niteliğinden bir yıllık bir süreç işletilirken, sonrasında 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu plandan itibaren Türkiye’de kalkınma planları, sosyal, kültürel ve iktisadi alan ve konuları içeren bütüncül bir planlama yaklaşımıyla makro, merkezi ve kademeli biçimde tasarlanmıştır. Planda, Türkiye’nin nüfus dağılımı ve bölgeler arası gelişmişlik farkı dikkate alınarak nüfusun ve iktisadi etkinliklerin bölgelerarasında dengeli dağılması ve bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması için daha geri durumda olan bölgelerin daha hızlı kalkınması hedeflenmiştir (Küçük, 2012, s,11).

Yerel ekonomik kalkınma, yerel yönetimlerin topluluklarının ekonomik olarak genişletmede kendilerinin de bir rol oynayabileceklerini fark etmeleri ile 1970’li yılların başından itibaren gelişmeye başlamıştır.

Ülkemizde ise 1980 yılından itibaren kalkınma planlarında yeni işlerin oluşturulmasına yönelik olarak girişimciliğin teşvik edilmesi ve küçük ve orta ölçekli işletmeciliğin (KOBİ) güçlendirilmesi yaklaşımı, işsizlikle mücadelede ve istihdamın artışlarının sağlanmasında ciddi adımlar olarak görülmektedir. Ancak uygulamada yaşanan siyasi ve iktisadi istikrarsızlar sebebiyle girişimciliğin gelişmesi söz konusu olmamış tam tersine baskı ortamı içinde yok edilmeye çalışılmıştır. Bunun sebebi uygulanan makroekonomik politikaların siyasi ve ekonomik kalkınma konularında hep sınırlayıcı ve kısıtlayıcı biçimde tasarlanmasıdır. Girişimcilerin üretken yatırımlar da bulunmaktan ziyade ticarete yönelmeleri politikaların sonucu olarak önemli bir

veridir. Günümüze değin hazırlanmış bulunan kalkınma planlarının tümü incelendiğinde, işsizlik ve istihdam sorununa karşı verilmesi gereken önemin planlarda yer almadığı görülmektedir. Bu planlarda sorunların tespiti ve çözüm önerileri üzerine bir stratejik yaklaşım ve politik derinlik yerine genel çerçevesi belirlenerek genel ifadelerle sorunların tespiti ve çözüme yönelik birkaç istisna dışında makro politikaların ifade edildiği görülmektedir (Karabulut, 2007, s,34).

24 Ocak 1980 kararları 1980’li yıllardan 1990’lı yıllara kadar iktisadi büyümenin ve ticari hayatın sınırlarını belirlemiştir. 1980 öncesi benimsenen ithal ikamesine dayanan sanayileşme yaklaşımında ihracatı esas alan sanayileşme stratejisine yönelinmiştir. Bu strateji ülke ekonomisinin dış ticaretteki rekabete açılması ve KİT’ler gibi kamusal teşebbüslerin özelleştirilmesi, özel sektör yatırımlarının ülkeye çekilmesi için yatırım teşviklerinin çıkarılması vb. bir dizi sonucu beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmeler fiyatlar ve ücret hadlerine etki etmiştir. İhraç fiyatlarının rekabet edebilmesi için düşük seviyeye indirilebilmesine yönelik olarak temel üretim faktörlerinden ücretin piyasa koşullarına bağlı olarak belirlenmesi olmuştur. KİT’lerin özelleştirilmesi ile devletin bir işveren pozisyonunu bırakarak ekonomik alandan uzaklaşması da 1980–1988 yılları arasında reel ücretlerin azalmasına sebep olmuştur. Ücretlerdeki düşük seviye işsizlik sorununu da artırıcı etki yapmıştır. Bu süreçte düşen ücretlerin yanı sıra çalışma hak ve koşulları bakımından işçi haklarını temsil etmesi gereken sendikaların yetkileri sınırlandırılmış, üzerlerindeki kontrol ve baskı artırılarak toplu pazarlık süreçleri askıya alınmıştır (Karabulut, 2007, s,12).

1980’li yıllardaki küresel rekabetten uzak Türkiye 2000 yılından itibaren sosyal ve iktisadi kalkınma ve büyümenin temel itici gücünün yerel inisiyatiflerin dikkate alınması ile olabileceğini fark etmiştir (Darıcı, 2007, s,219).

2001 krizi sonrası finans ve sermaye piyasalarında hızlı bir toparlanma için mali disiplini yapısal reformları hayata geçiren Türkiye, AB müktesebatına uyum sürecinde bir dizi reformu gerçekleştirerek iktisadi anlamda büyüme kat etmiştir. Özellikle 2008 krizin etkileri ile 2010 yılından itibaren hazırlanmaya başlanan ve 2014 yılında tamamlanan istihdam stratejisi, yatırımların artırılması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi suretiyle istihdam oluşturulması ve işsizliğin azaltılması hedefi üzerine inşa edilmiştir. Bu kapsamda, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ)’in istihdam oluşturma potansiyellerinden maksimum ölçüde faydalanılması öngörülmüştür. Küresel durgunluğun reel sektörde hissedilmesi ile vergi indirimlerine gidilmesi (ÖTV ve KDV’de indirimler) kamu harcamalarının artırılması, Kobilere faizsiz kredi imkânlarının tanınması, kamusal alacakların ertelenmesi, yatırım ve istihdam teşviklerinin çeşitlendirilerek kapsamının genişletilmesi, aktif iş gücü piyasası programlarının bütçesinin ve katılımcı sayısının

artırılması, kamusal doğrudan istihdam kampanyalarının yapılması vb. bir dizi mali canlandırma politikası hayata geçirilmiştir. İş gücü piyasalarına yönelik olarak “kısa çalışma ödeneği fonu” oluşturulmuş, esnek kısmi zamanlı çalışma türlerinden yarı zamanlı çalışma biçimi yasallaştırılmıştır (Darıcı, 2007, s.217-218)

2000’li yıllar kendisinden kriz ile söz ettiren yıllar olmuştur. Ortaya çıkan krizler Türkiye’de ve dünyada işsizliği tetiklemiş ülkelerin büyüme oranları düşmüştür. Türkiye’de 2001 krizinden sonra %10 civarında seyreden işsizlikle mücadele için çeşitli önlem ve bazı teşvikler uygulanmaya başlanmakla birlikte özellikle 2008 krizinden sonra işsizlikle mücadele kapsamlı çalışmalar yürütülmüş ve Cumhuriyet döneminin ilk Ulusal İstihdam Stratejisi 2010 yılında hazırlanmıştır. Bu strateji belgesi hâlâ uygulamada olup, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) ve Eylem Planları (2017-2019) yayınlanmış bulunmaktadır (Resmi Gazete, S. 30117).

2000’li yıllardan sonra ise 2008 krizi ile 4 çeyreklik bir kesintiye uğransa da istikrarlı bir büyüme ve gelişme dönemi yaşanması, yapısal sorunlara yönelik kapsamlı strateji ve politikaların geliştirilmesine imkân vermiştir. Bu bağlamda işsizlikle mücadele etmek amacıyla 2010 yılında Cumhuriyet döneminin ilk “Ulusal İstihdam Stratejisi” (ÇSGB, 2016) hazırlanmış ve 30 Mayıs 2014 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Yine bu yıllarda İş ve İşçi Bulma Kurumunun kapatılarak İŞKUR’un kurulması, İl İstihdam Kurulunun oluşturulması, il müdürlüklerinin teşkili ile kamu istihdam hizmetlerinin yapı, kapsam, tür ve sunumunda meydana gelen değişiklikler, ulusal istihdam stratejisi ve 2008 sonrası dönemde hayata geçirilen teşvikler incelendiğinde, Türkiye’de işsizlik sorununun çözümünde yerel inisiyatiflerin güçlendirilmesine yönelik bir politika tercihinin de ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Özellikle 2000’li yıllardan sonra ulusal düzeyde makro hedeflerin gerçekleşmesinin yolunun sorunların yerel düzeyde kaynağında çözülmesinden geçtiği fark edilmiştir. Özellikle bölgesel kalkınma ve “yerel kalkınma” yaklaşımı ulusal kalkınma yaklaşımından daha da önemli hâle gelmiştir. Yerel kalkınma yaklaşımı, yerel inisiyatifin harekete geçirilerek, yerel imkân ve kaynakların etkin kullanılmasını, yerel toplulukların sosyal, kültürel, siyasal ve iktisadi konularda sürdürülebilir kalkınma ilkeleri ile uyumlu olarak yerel gelişimi ifade eder. Yerel kalkınmada temel hedef, yerel toplulukların dayanışma içerisinde birlikte hareket etmeleri ve merkezi ve yerel yönetimlerin de sürece destek sunmalarıdır. Avrupa Birliği (AB) müktesebatı ve standartlarına göre yerel kalkınma, bir bölgede bulunan tabii, iktisadi, toplumsal, kültürel ve teknolojik kaynakların etkin değerlendirilmesi ile yerelde sağlanan imkânları azami seviyeye yükseltmektir (Hulusi Şentürk, Belediyeler İçin Yerel Kalkınma Yönetimi Rehberi, Belediye Yönetim Dizisi, (Çevrimiçi) www.platodanismanlik.com/v2/images/k19.doc, s.4, e.t., 04.04.2016).

Türkiye’nin 2007-2013 yıllarını içeren Dokuzuncu Kalkınma Planında yerel ve merkezi kuruluşların bölgesel-yerel gelişme ve kalkınmayla ilgili görev, yetki ve sorumlulukların belirleneceği, etkin bir koordinasyon ve denetim mekanizmasının kurulacağı belirtilmektedir. Bu plana göre bölgesel gelişme ve yerel kalkınma etkinliklerinde yerindenlik (subsidiarity) ilkesi ile hareket edilecek, yerel düzeyde katılımçılık artırılacak, kalkınmaya dair kilit partner ve paydaşların ortaklık kültürü meydana getirilerek uygulamaya yönelik sinerjinin, sahiplenmenin ve farkındalığın geliştirilmesi desteklenecektir. Plan, önceliği az gelişmiş bölgelere vererek, sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınma çabalarına destek vermenin özendirileceğini de ifade etmektedir (DPT, 2006, s,91-94).

Genel olarak plana bakıldığında yerel kalkınmanın üç temel ilkesinden söz edilmektedir. Yalnızca büyümeyi hedefleyen, büyümenin bireyler arasında ve toplum düzeyindeki paylaşımı ve yansımaları göz ardı eden anlayışların yetersiz olmasından ötürü kalkınmanın ilk ilkesi insan merkezli olmasıdır. Bir diğer ilke, eşitlikçi ve kapsayıcı olunmasıdır. Kalkınma sürecinde eşit pay almayan veya dışlanmış durumda olanları kapsamalıdır. Son ilke ise çok boyutlu olmasıdır. Buna göre, sosyal, kültürel, siyasi ve iktisadi yönden bütüncül bir yaklaşımla tamamlayıcı bir nitelikte bu sürecin yürütülmesi gerekmektedir (Göymen, 2004, s,5).

Yerel kalkınma planlarının bir diğer zorunluluğu bölgeler arası gelişmişlik farklarında ortaya çıkan uçumlardan kaynaklanmaktadır. Türkiye’de bölgelerarası sosyoekonomik gelişmişlik farklılıkları ile mücadele, iktidara gelen tüm yönetimlerin ve oluşturulan kalkınma planlarının temel hedef ve politikası olmuştur. Buna rağmen, bölgeler arasındaki eşitsizlik ve gelişmişlik farklı ülkenin batısı ve doğusu arasında bulunan illerde daha da çok artmıştır. Türkiye’de en az gelişmiş 19 ili sınırları içerisinde bulunduran Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için bölgesel gelişmişlik seviyesi gözlemlendiğinde rakamlar ciddi sorunlara işaret etmektedir. Ülke nüfusunun %15’ini barındıran bu bölgenin GSMH’ya yaptığı katkı çok az ve kişi başına düşen GSYİH’sı Türkiye ortalamasının çok altındadır. Burada kişi başına düşen GSMH ülke ortalamasının 1/3’ü civarındadır. Bu verilere ilaveten yoksulluk sınırı altında olarak tespit edilen nüfusun çoğunluğu bu bölge insanı olmaktadır. Bu bölgenin kalkınması ve gelişmesi için 1960’lı yıllardan itibaren başlatılan plan, proje ve kampanyalara rağmen, var olan merkezi yönetim sistemi, terör vb. bölgenin iç dinamiklerinden kaynaklanan sıkıntılar, yeni yatırımların çekilememesi vb. sebeplerle istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Bu sorunların yerel yönetimlere veya yerel mekanizmalara devri zorunlu hâle gelmiştir (Toksöz, vd., t,y, s,5).

Günümüz dünyasında ekonomik kalkınma, yerelde yeni işler var ederek veya yeni istihdam alanları oluşturarak işsizliği önlemek, yerel potansiyeli

üretime yönlendirmek, kişi başına düşen millî geliri yükseltmek gibi yerel bir boyuta sahip olmuştur (Beer, 1996). Artık Merkezden planlanan uygulamaların sonuçları olarak yerele yapılan sübvansiyonlar, kamu hizmetlerinin merkezden yerele ulaştırılması ve merkezden istihdam oluşturmaya yönelik politikalar geride kalmıştır (Stohr, 2001, s,35). Kalkınma politikası araçlarının yerelleşmesine ve değişmesine sebep bu dönüşüm süreci, bölgelerin iktisadi kalkınmasını kısıtlayan sorunları yok etmeye yönelik ihtiyaç duyulan yerel stratejileri uygulamaya geçirme temelinde şekillenmiştir (Tutar- Demiral, 2007, s,68).

Yeni ortaya çıkan bu yerel/bölgesel kalkınma yaklaşımı, yerelde var olan doğal, kültürel, iktisadi ve teknolojik kaynakların etkin biçimde değerlendirilmesiyle, yerel imkân ve avantajlardan optimum miktarda faydalanmayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda yerel yönetimler, kamu kurumları, STK’lar, işletmeler, yerel istihdam büroları, sosyal taraflar, eğitim ve öğretim kurumları, yerel politikacılar-aktivistler ve sermayedarlar vb. aktörler arasındaki ilişkinin tesis edilmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir (DPT, “Bölgesel Gelişme Çalışma Grubu Raporu”, Türkiye İktisat Kongresi, 2004, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tik2004/cilt14.pdf>, e.t., 25.11.2015). Bu gelişmelere bağlı olarak, yerel düzeyde kurulan kurul ve konsey, meclis vb. adlar altında kurulan katılımcı ve sosyal diyaloga açık yapılanmalar gelişmiş ülkeler ve ülkemizde de yaygınlaşmaktadır. Ülkemizde bu bağlamda yerelde koordinasyonu sağlayacak iş birliğini tesis ederek, aktörler arasındaki ilişkileri güçlendirecek bir kurumun oluşturulması ihtiyaç olmuştur. Nitekim bu ihtiyaç doğrultusunda kurulan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulunun il genelinde, ihtiyaçlara uygun biçimde istihdam ve mesleki-teknik eğitim politikalarının hazırlanması, istihdamı artırmaya ve korumaya yönelik önlemlerin alınması ve işsizlikle etkin bir mücadele için uygulanacak aktif iş gücü piyasası programlarının tespit edilmesi, istihdam faaliyetlerinin ve mesleki-teknik eğitim faaliyetlerinin takip edilmesi ve değerlendirilmesi, süreçlerinin ise iyileştirilerek etkin biçimde yönetimi hedeflenmiştir (Resmi Gazete, S:27031).

Türkiye’de İİMEK en çok faaliyette bulunduğu alan mesleki eğitimidir. Mesleki eğitim başlığı altında iş gücü piyasasında çok çeşitli eğitimler düzenlenmektedir. Bunlar; çalışan ve iş arayanlara yönelik mesleki eğitim kursları, kendi işini kurmak isteyenlere yönelik girişimcilik eğitimleri ve deneyimsiz öğrenciler ve işsizlere yönelik işbaşı eğitim programlarıdır. 2016 yılında aktif iş gücü hizmetleri kapsamında düzenlenen 112.027 kurs ve programlara toplam 420.638 kişi katılmış olup, bu hizmetler için de 1.603.469.287 TL harcama yapılmıştır (İŞKUR, 2017, s,43).

İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu

Türkiye’de istihdam ve mesleki eğitim politikalarının yerel uygulama sorumluluğu İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarına (İİMEK) devredilmiştir. Söz konusu durumda hiç şüphesiz yerel kalkınma ve yerel istihdam sağlama kaygısı en büyük etmen olmuştur. 2008 yılında 5763 sayılı Yasa ile İŞKUR Kanunu’nun 13. maddesinde yapılan bir değişiklikle birinci görevi “ilin mesleki eğitim ve istihdam politikasını oluşturmak” olan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları (İİMEK) adını almıştır. Daha önce ayrı ayrı faaliyet göstermekte olan İl İstihdam Kurulları ile Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren İl Mesleki Eğitim Kurulları ile birleştirilmiş ve bu iki kurulun ayrı ayrı yerine getirdiği görevler de İİMEK’in görev alanı içinde tanımlanmıştır” (İŞKUR, 2017, s,23). Kurulun, kuruluş amacı istihdam ve mesleki eğitimle ilgili il düzeyinde politikalar oluşturmak, plan yapmak ve kararlar almak olarak belirlenmiştir.

Kurul, yerel düzeyde tüm aktörlerin temsil edildiği katılımcı bir yapıda tesis edilmiştir. İl düzeyinde tüm taraflar Kurul yönetiminde yer almıştır. Yerel düzeyde ortak akılla istihdam sorunlarının çözümlenmesi amaçlanmış, merkezî düzeydeki katılımcı yapı yerel düzeyde genişletilerek korunmuştur. Yerel düzeyde istihdam ve mesleki eğitim politikası sorumluluğu ne ildeki İŞKUR il müdürlüğüne ne de doğrudan yerel yönetimlere bırakılmıştır. Bunun yerine istihdam politikası için nominal sorumluluk, güçlü bir valinin başkanlık ettiği ilde bulunan ilgili kamu kurumları ve sosyal ortakların temsilcilerinden oluşan yerel bir komiteye verilmiştir.

Kurulun sekreteryaya hizmetleri yüklenen İŞKUR il müdürlüğü ise, politikaların uygulayıcı birimi olup, idari açıdan İİMEK’lerin yönlendirmesine tabi değildir.

Bu durum sorunlu görünmektedir. İİMEK’lerin yerel istihdam politikası için geniş çaplı resmî sorumlulukları vardır. Fakat açıkça görülüyor ki uygulama konusunda doğrudan bir kontrole sahip değildirler. Ayrıca İİMEK’lerin kararlarına, uygulamada büyük ölçüde İŞKUR il müdürlüğünün önerileri ve teşvikleri yön vermekte ve valinin tercihleriyle şekillenmekte olduğu görülmektedir. Yönetim açısından bakıldığında ise resmî ve gerçek yetki arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Bu durum da sorumluluğu belirsizleştirirken, hesap verebilirliği engellemektedir.

Üstelik aktif iş gücü piyasası politikalarının (AİPP) uygulanması konusunda biçimsel olarak geniş bir kontrol yetkisi verilen Türkiye’deki yerel İİMEK’ler performans yönetimi sisteminden ve bütün olarak yerel istihdam politikası için denetimden yoksundurlar. Diğer alternatif yönetim araçlarının olmaması hâlinde, bu görünüşte hayli merkezden uzak bir yaklaşımdır. Diğer

merkezden uzak KİH yapılarında ise ulusal hedeflerle birlikte yerel ve bölgesel politikanın koordinasyonunu sağlamaları için hesap verebilirlik mekanizmaları yürürlüğe konmuştur (Mosley, 2013, s,9). İİMEK’lerin yasal görevi, geçici stratejik yönetimi, planlamayı ve aynı zamanda danışma fonksiyonlarını da kapsamaktadır. Kurul “eylem planlarını hazırlar”, sorumlu kurumları belirler ve sonuçları izler. Kurulların kararları “bağlayıcıdır”.

Türkiye İş Kurumu bünyesinde 2000 yılından itibaren günümüze kadar iller düzeyinde faaliyette bulunan, İİMEK, istihdam ve mesleki eğitimi alanındaki farklı kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve eş güdümü sağlama ve geliştirmeyi, işsizlik sorunu ile mücadelede yerel imkânların ve kaynakların etkin şekilde kullanılmasının sağlanmasını kuruluş amacı olarak benimsemiştir. İİMEK, yerel düzeyde illerde İŞKUR İl Müdürlüğü ile beraber istihdam ve mesleki eğitim ile ilgili diğer kamu kuruluşlarının temsilcilerinin, işçi, işveren ve esnaf örgütlerinin, sanayi odalarının ve diğer yereldeki kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir yapıya sahiptir (Mütevellioğlu-Aksoy, 2010, s,14).

İİMEK’ler, il düzeyindeki devlet kurumları ve sivil toplum örgütlerinden gelen 12-14 temsilciden oluşmaktadır. Büyük çoğunluğu il düzeyindeki devlet idaresinin temsilcileridir (İl Milli Eğitim Müdürleri, İl Ticaret Müdürleri, İŞKUR İl Müdürleri, İl Özel İdaresi Genel Sekreteri) ve Kurul, vali tarafından yönetilmektedir. Sosyal ortaklardan gelen temsilciler arasında bir işveren ve üç işçi sendikası temsilcisinin yanı sıra Sanayi ve Ticaret Odası (STO) ile Esnaf Odaları Birliği (ESOB) Başkanları yer almaktadır. Belediye Başkanı gibi hem STO başkanı hem de ESOB başkanı seçimle göreve gelmektedir (Mosley, 2013, s,15).

Kurulun görevleri başta ilin istihdam ve mesleki eğitim politikasını oluşturmak, iş gücü piyasası analiz etmek ve izlemek ile mesleki eğitim alanını düzenlemek olmak üzere iş gücü piyasasına yönelik oldukça çeşitli ve kapsamlıdır. Bu görevler İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmiş ve şu şekilde sıralanmışlardır (Resmi Gazete, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081021-11.htm>, e.t., 25.10.2016):

- a. *“İlin istihdam ve mesleki eğitim politikasını oluşturmak,”*
- b. *“İlin muhtelif sektör ve branştaki iş gücü ve mesleki eğitim ihtiyacını belirlemek üzere iş gücü piyasası analizleri yapmak-yaptırmak, il düzeyinde iş gücü piyasası bilgi sistemi ile izleme-değerlendirme sistemini oluşturup uygulamak, bu amaçla gerektiğinde ilgili alan uzman-*

- larından komisyonlar oluşturmak, bunların görev tanımları çerçevesinde hazırladıkları raporları değerlendirmek, yayınlamak ve gerektiğinde ilgili Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarına sunmak,”
- c. “Millî Eğitim Bakanlığınca gönderilen mesleki ve teknik eğitim çerçeve programlarının iş gücü piyasası araştırma sonuçlarına göre ilin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi için görüş bildirmek,”
 - d. “Mesleki ve teknik eğitim uygulamalarında ortaya çıkan uyumsuzlukların çözümüne yardımcı olmak,”
 - e. “Mesleki eğitim, iş gücü ve istihdam konularında kurum ve kuruluşlardan gelecek görüş ve önerileri incelemek, değerlendirmek ve sonuçlandırmak,”
 - f. “İl düzeyinde istihdamı koruyucu, geliştirici ve işsizliği önleyici tedbirleri belirlemek ve gereği için ilgili kurum ve kuruluşlara bildirmek,”
 - g. “İş gücü piyasası araştırma sonuçları da dikkate alınarak İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve Kurum tarafından hazırlanan iş gücü yetiştirme faaliyetlerine ilişkin planları onaylamak ve bunların uygulama sonuçlarını izlemek,”
 - h. “Mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesine ilişkin tam gün tam yıl eğitim uygulaması ile ilgili görüş bildirmek,”
 - i. “İş gücü ihtiyaç analizleri sonuçlarını da dikkate alarak, ilde bulunan tüm mesleki ve teknik eğitim veren okul veya kurumların bünyesinde yer alacak alan ve dalların belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadede ilin mesleki ve teknik eğitim okul yatırımlarının planlanması ile beraber eğitimi yapılacak alan ve dal ihtiyaçlarını belirleyerek, Millî Eğitim Bakanlığına görüş sunmak,”
 - j. “Deprem, sel ve yangın gibi doğal afet sonucu yörede faal durumdaki işletmelerin eğitim olanakları dikkate alınarak, işletmede mesleki eğitime alınacak ve beceri eğitimi yapacak öğrenci sayısının belirlenmesine ilişkin oranların oluşturulması konusunda 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nun 18 inci maddesine göre görüş bildirmek”
 - k. “Çıracılık ve mesleki eğitim kapsamı dışında çocuk çalıştırılmasının önüne geçilmesi konusunda gerekli çalışmaları yapmak,”
 - l. “Bu madde hükümlerinin il seviyesinde eksiksiz yerine getirilmesi için gerekli tedbirleri almak.”

Söz konusu amaçlar doğrultusunda 2008 yılında oluşturup görevlendirilen kurul her ne kadar ülkemizde aktif istihdam politikalarının gerçekleştirilmesinde yerelleşme ile verimlilik ve etkinliği sağlamada önemli bir rol oynasa da kurul hakkında bileşimi, mevcut durumdaki yetkileri, kendisine sunulan destek hizmetleri, mali ve kurumsal kaynakları ve işleyişi itibarıyla ku-

rulun mevzuatla öngördüğü ve sorumlu tuttuğu faaliyet alanlarını yürütebilmesi bakımından bir takım yetersizlikler ile karşı karşıya olduğu ileri sürülmektedir (Mütevellioğlu-Aksoy, 2010, s,24).

Genel olarak İl İstihdam ve Meslek Eğitim Kurullarına yönelik eleştirileri bir araya getirirsek şu maddelerde özetlemek mümkündür (Mütevellioğlu-Aksoy, 2010, s,24-25):

- Kurul üyelerinin büyük bir çoğunluğu Kurul toplantılarına katılmakla beraber, aktif olarak görüşmelerde yer almamakta ve etkin olmamaktadırlar.
- Kurul toplantılarında, sorunların tespit edilip bunlara yönelik çözümlerin geliştirildiği, alınması gereken acil önlemlerin tartışıldığı, atılacak adımların planlandığı platformlar olmak yerine; İŞKUR İl Müdürlüğünün ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü gibi hiyerarşik yapıda daha altta bulunan birimlerin Valiliğe verdiği brifingler formatında işlemektedir.
- Kurul toplantılarında gündem maddesini gölgede bırakan olayların başında ise İl valisinin veya yardımcısının açılış konuşması, İŞKUR İl Müdürünün ve İl Millî Eğitim Müdürünün konuşmaları, İl Millî Eğitim Müdürünün önerdiği okul/bölüm açma kapatma kararlarının ve eğitim programlarının onay işlemleri ve en sonunda toplanan dilek ve öneriler gelmektedir. Bu durum sadece yılda dört kez ve birkaç saatliğine bir araya gelen kurulun tam olarak işlemesini engellemektedir.
- Kurul toplantılarının sekreteryaya işleri özellikle toplantı hazırlıkları kapsamında önemli bir yük, sayı ve nitelik olarak sınırlı bir düzeyde olan personel ile çok çeşitli ve yoğun hizmet sunumu ile uğraşan İŞKUR İl Müdürlükleri üzerindedir.

Her ne kadar bu tür eleştiriler yapılsa da ve doğruluk payı olsa da, bütün İİMEK’lerin aynı kısır gündemle toplandığını söylemek haksızlık olur. Çünkü bu gündeme ek olarak, gerçekten yerel istihdama yönelik, iş piyasasının beklentilerini ve sorunlarını çözmeye yönelik öneriler de geliştiren ve çözüm üreten daha kapsamlı bir gündemle çalışan İİMEK’ler de az değildir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de işsizlikle mücadele politikaları iki ana dönem etrafında şekillenmiştir. Birincisi planlı kalkınma dönemiyle başlayan ve gelir artışları ile ekonomik kalkınmanın işsizlik sorununu kendiliğinden çözeceğini varsayan

uzun vadeli istihdam politikalarıdır. Ancak bu politikalar işsizlik sorununu çözmede yeterli olamamıştır.

Bu noktada dünyanın pek çok ülkesinde de aynı yetersizliğin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla sorunun çözümünü makro politikalarından ziyade yerel politikalara kaydırmak fikri Türkiye açısından önemli bir çözüm yolu sunabilecektir. Çünkü işsizlik sorunu Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farklarından ötürü yerel anlamda çözülmesi gereken bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla soruna gerçekçi bir çözüm bulunmak isteniyorsa öncelikle yerel dinamiklerin hareketlendirilmesi ve az gelişmiş bölgelerde rekabet gücünü artıracak katılımcı bir modelin geliştirilmesi gerekmektedir. Rekabetçi gücün kazanılması ve artırılması şüphesiz iş gücünün niteliği ile de doğrudan ilgilidir. Tüm bu sorunların çözümü noktasında özellikle az gelişmiş bölgeler için eğitim-istihdam ilişkisinin öncelenmesi ve bu doğrultuda yerel ve bölgesel düzeyde çözüm stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Sadece bu strateji ve politikaların geliştirilmesi ve uygulanması da yetmeyecektir. Bununla birlikte tıpkı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de istihdam programlarının uygulanma esnasında ve sonrasında izlenmesi, değerlendirme çalışmalarının yapılması ve etkinliklerinin sorgulanması gerekmektedir. Böyle bir yapının oluşması için önemli bir zihniyet değişimine gerek olduğu açıktır. Türkiye gibi bölgesel kalkınmışlık düzeyi önemli farklılıklar arz eden ve kronik bir işsizliğe sahip olan bir ülkede İİMEK’lerin henüz yeterli bir kurumsal kapasiteye ulaşamadığı görülmektedir.

Kurulun görevlerinin, yerel dinamikler ve şartlar dikkate alınarak yeniden revize edilmesi gerekmektedir. Çünkü işsizlik sorunu bölgeden bölgeye farklılık gösteren ve dolayısıyla ortaya çıkış nedeni birbirinden tamamen farklılaşan bir sosyoekonomik durumu ihtiva etmektedir. Bu çerçevede il istihdam kurullarının gelişmiş il ve bölgelerle bir entegrasyon dâhilinde ancak bölgesel bazda farklı politikaların üretilmesine imkân sağlayacak yapıda ve geniş yetkilerle yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Ülkelerin yürütmekte oldukları istihdam politikalarına ve istihdamın artırılmasına yönelik oluşturdukları kurum/sistemlerin yapısına bakıldığında son 30 yılda OECD ülkeleri arasında, iş gücü politikalarının yerelleşmesi konusunda kuvvetli bir eğilimin olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Politika yapıcılar iş gücü piyasası problemleri konusunda merkezden karar almaktansa, sorunların yerel aktörlerle yerinde çözülebileceği konusunun daha fazla farkına varmışlardır. Gerçekten de yerel zorlukları ya da işsizliği, merkezden belirlenmiş standart politikalarla çözmeye çalışmak günümüzde geçerliliğini giderek kaybetmektedir. Gelişmişlik düzeyi, işsizlik oranı, eğitim düzeyi vb. kriterlere göre bölgeler oluşturulması ve buna göre her bölge için ayrı ayrı strateji ve performans kriterlerinin belirlenmesi daha gerçekçi ve uygulanabilir bir yapı ve işleyiş ortaya koyacaktır.

İl İstihdam Kurullarında, ilin ve yerelin sosyoekonomik yapısı ve koşullarına uygun kararlar almalı ve bu kararların uygulamadaki etkinliği takip edilerek gerekli yeniden değerlendirme işlemleri yapılarak süreç iyileştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Beer, A. (1996). *What makes for regional development?*, 23.11.2006, <http://www.ssn.flinders.edu.au/geog/staff/beerpapers/sarda.htm>.
- Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye’de işsizlik sorununun çözümlenmesinde uygulanan ekonomi politikalarının analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Bıçerli, M. K. (2004). *İşsizlikle mücadelede aktif istihdam politikaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar.
- Bulut, S. (2010). *Türkiye’de aktif istihdam politikası aracı olarak düzenlenen işgücü eğitim kurslarının istihdam açısından belirleyiciliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- ÇSGB, (t.y). *Ulusal istihdam stratejisi ihtiyacının ortaya çıkış süreci*, 10.07.2016, <http://www.uis.gov.tr/uis/UisHakkinda>.
- Darıcı, B. (2007). Yerel kalkınmada küresel yaklaşımlar ve Türkiye’nin konumu, *Selçuk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, 215-221.
- DPT (2004). *Bölgesel gelişme çalışma grubu raporu*, 25.11.2015, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tik2004/cilt14.pdf>.
- DPT (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı*
- Ekodiyalog, (t.y). *Temel kavramlar*, 01.03.2010, http://www.ekodialog.com/isletme_ekonomisi/temel_kavramlar.html.
- Ersel, B. (1999). *Türkiye’de işsizlik ve işsizlik sigortası*. İstanbul: Dilek Ofset Matbaacılık.
- Eyüboğlu, D. (2003). *2001 krizi sonrasında işsizlik ve çözüm yolları*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Göymen, K. (2004). Yerel kalkınma önderi ve paydaşı olarak belediyeler. *Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü Konferans Bildirileri*, 12.06.2016. <http://www.sabanciuniv.edu/ipm/tr/ArastirmaAlanlari/documents/KorelGoymen.pdf>.
- İşığışık, Ö. (2014). *İstihdam ve işsizlik*. Bursa: Dora Yayınevi.
- İŞKUR (2017). *2016 yılı faaliyet raporu*
- Karabulut, A. (2007). *Türkiye’de işsizliği önlemede aktif istihdam politikalarının rolü ve etkinliği*. Ankara: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

- Kocakaya, M. E. (2015). *Avrupa Birliği katılım müzakere sürecinde Türkiye'nin istihdam stratejisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Köklü, A. (1987). *Makro iktisat*. 2. Bs., Ankara: S Yayınevi.
- Kurt, Ş. (2010). İşsizliğin psiko-sosyal sonuçları ve Türkiye üzerine muhtemel etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51, 357-379.
- Küçükler, E. (2012). Türkiye’de kalkınma planları kapsamında yapılan eğitim planlarının analizi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 9-26.
- Mosley, H. (2013). Yerel kamu istihdam hizmetleri yönetiminde paydaş katılımı, *İİMEK benzeri yapılar hakkında uluslararası uygulamalar raporu*.
- Mütevellioğlu, N. - Aksoy, B. (2010). İşsizlikle mücadelede il istihdam ve mesleki eğitim kurullarının işlevi, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1), 13-35.
- OECD, (t.y.). *Unemployment rate*, 07.06.2018, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R.
- Resmi Gazete (2016). *İl istihdam ve mesleki eğitim kurulları çalışma usul ve esasları hakkında yönetmelik*, 25.10.2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081021-11.htm>
- Resmi Gazete, Sayı. 30117, 7 Temmuz 2017.
- Resmi Gazete, Sayı:27031, 21 Ekim 2008.
- Reynolds, L. (1974). *Labor economics and labor relations*, New Jersey:Prentice-Hall, Inc.
- Savaşır, R. (1999). *Türkiye ve Avrupa birliği ülkelerinde küçük ve orta boyutlu işletmeler açısından istihdam politikaları*, Ankara: Kamu-İş.
- Şentürk, H. (t.y.). *Belediyeler için yerel kalkınma yönetimi rehberi*, 04.04.2016, www.platodanismanlik.com/v2/images/k19.doc.
- Toksöz, F, vd. (2009). *Yerel yönetim sistemleri, Türkiye, Fransa, İspanya, İtalya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti*, İstanbul: TESEV Yayınları
- Törüner, M.-Lordoğlu, K. (1991). *Çalışma ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Tutar, F. - Demiral, M. (2007). Yerel ekonomilerin yerel aktörleri: bölgesel kalkınma ajansları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 65-83.
- TÜİK, (t.y.). *Eksik istihdam*, 12.05.2016, http://www.tuik.gov.tr/Micro-Veri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html
- TÜİK, (t.y.). *İşgücü istatistikleri*, 05.08.2017, <http://www.tuik.gov.tr/Pre-Tablo.do?alt id=1007>.
- Unay, C. (1996). *Makro ekonomi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ülgen, G. (2007). *İktisat bilimine giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ünsal, E. (2003). *Makro iktisat*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yaman, B. (1977). *Kalkınmakta Olan Ülkelerde İstihdam Sorunu ve Çözüm Yolları*. Bursa: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.

- Yıldırım, K.- Karaman, D. (2001). *Makro ekonomi*. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Yüçetürk, Z. (2014). Ahmet Hilmi Kalaç’ın ekonomi görüşü, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(55), 256-257.